

УДК: 338.43+338.24

DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-5\(20\)-189-201](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2019-5(20)-189-201)

Романенко Євген Олександрович,
доктор наук з державного управління,
професор, заслужений юрист України,
президент Всеукраїнської асамблеї докторів наук з державного управління,
проректор, Міжрегіональна Академія управління персоналом, 03039, м. Київ,
вул. Фрометівська, 2, тел.: +38 (044) 264-52-54, e-mail: poboss1978@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2285-0543

Романенко Евгений Александрович,
доктор наук по государственному управлению,
профессор, заслуженный юрист Украины,
Президент Всеукраинской ассамблеи докторов наук по государственному управлению,
проректор, Межрегиональная Академия управления персоналом, 03039, г. Киев, ул. Фрометовская, 2, тел.: +38 (044) 264-52-54, e-mail: poboss1978@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2285-0543

Romanenko Yevhen Oleksandrovyich,
Doctor of Science in Public Administration, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, President of the Ukrainian Assembly of Doctors of Science in public administration, vice-rector, Interregional Academy of Personnel Management, 03039, Kyiv, Str. Frometivska, 2, tel.: +38 (044) 264-52-54, e-mail: poboss1978@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2285-0543

АГРОКЛАСТЕРИ – ІНОВАЦІЙНА ФОРМА РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

Анотація. Глобалізація, євроінтеграція, посилення міжнародної конкуренції в результаті стрімких темпів розвитку науково-технічного прогресу й активізації інноваційних процесів вимагають нових підходів до соціально-економічного розвитку нашої держави загалом та окремих галузей її економіки, зокрема АПК.

Кластери у світі існують вже давно. Кластерні стратегії набули значного поширення в розвинених країнах Європи, Азії, Америки. Агрокластер яка є організаційно-правовою формою підприємства, передбачає створення на обмеженій території на принципах партнерства, кооперації та спеціалізації

асоціацій, рівноправно-господарюючих агрофірм, сільськогосподарських виробничих кооперацій та інших підприємств зі збереженням господарської та юридичної самостійності, де рушійною силою інноваційного розвитку виступає конкуренція.

Для України кластери — це щось нове. Однак чилійське вино, баварські автомобілі, Силіконова Долина в США, цукрова тростина в Бразилії — це все приклади кластерів, яких у світі налічується тисячі. На території ЄС більше 2000 кластерів. У США ще на початку 2000-х років в кластерах було задіяно 57 % всього працездатного потенціалу країни, а їх частка у ВВП становила 61 %. Програми з розвитку кластерів мають більше 75 країн світу.

Практичну складову створення кластера в Україні ускладнює законодавча база, точніше її відсутність. Попри те, що органи влади на місцевому і національному рівні постійно висловлюють підтримку запровадженню кластерного підходу, фактично будь-якого нормативного регулювання процесу створення і роботи кластерів немає, як і відсутні фінансові інструменти державної підтримки роботи кластерів. Водночас як у країнах, де кластери успішно функціонують, 50–70 % бюджету кластеру наповнюється саме коштами місцевих і державних програм підтримки розвитку кластерів. Саме тому українським кластерам важко розпочати роботу і доводиться розраховувати лише на власні сили і підтримку міжнародних програм технічної допомоги.

Ключові слова: агропромисловий комплекс (АПК), потенціал, інноваційний територіальний кластер, кластерна політика, конкурентоспроможність.

АГРОКЛАСТЕРЫ – ИННОВАЦИОННАЯ ФОРМА РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ УКРАИНЫ

Аннотация. Глобализация, евроинтеграция, усиление международной конкуренции в результате стремительных темпов развития научно-технического прогресса и активизации инновационных процессов требуют новых подходов к социально-экономическому развитию нашего государства в целом и отдельных отраслей ее экономики, в частности АПК.

Кластеры в мире существуют уже давно. Кластерные стратегии получили значительное распространение в развитых странах Европы, Азии, Америки. Агрокластер, который является организационно-правовой формой предприятия, предусматривает создание на ограниченной территории на принципах партнерства, кооперации и специализации ассоциаций, равноправно-хозяйствующих агрофирм, сельскохозяйственных производственных коопераций и других предприятий с сохранением хозяйственной и юридической самостоятельности, где движущей силой инновационного развития выступает конкуренция.

Для Украины кластеры — это что-то новое. Однако чилийское вино, баварские автомобили, Силіконова Долина в США, сахарный тростник в Бразилии — это все примеры кластеров, которых в мире насчитывается тыся-

чи. На территории ЕС более 2000 кластеров. В США еще в начале 2000-х годов в кластерах было задействовано 57 % всего трудоспособного потенциала страны, а их доля в ВВП составляла 61 %. Программы по развитию кластеров имеют более 75 стран мира.

Практическую составляющую создания кластера в Украине усложняет законодательная база, точнее ее отсутствие. Несмотря на то, что органы власти на местном и национальном уровне постоянно выражают поддержку внедрению кластерного подхода, фактически какого-либо нормативного регулирования процесса создания и работы кластеров нет, как и отсутствуют финансовые инструменты государственной поддержки работы кластеров. В то время, как в странах, где кластеры успешно функционируют, 50–70 % бюджета кластера наполняется именно средствами местных и государственных программ поддержки развития кластеров. Именно поэтому украинским кластерам трудно начать работу и приходится надеяться только на собственные силы и поддержку международных программ технической помощи.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс (АПК), потенциал, инновационный территориальный кластер, кластерная политика, конкурентоспособность.

AGROCLUSTERS – INNOVATIVE FORM OF DEVELOPMENT OF RURAL TERRITORIES OF UKRAINE

Abstract. Globalization, European integration, the strengthening of international competition as a result of the rapid pace of scientific and technological progress and the intensification of innovation processes require new approaches to the socio-economic development of our country in general and of individual branches of its economy, in particular, agro-industrial complex.

Clusters in the world have been around for a long time. Cluster strategies have become widespread in developed countries of Europe, Asia, America. The agrarian cluster, which is the organizational and legal form of the enterprise, provides for the creation on a limited territory of the principles of partnership, cooperation and specialization of associations, peer-to-peer agricultural companies, agricultural production cooperatives and other enterprises with the preservation of economic and legal independence, where competition is the driving force behind innovation development.

Compared to the world in Ukraine, clusters are something new. However, Chilean wine, Bavarian cars, the Silicon Valley in the US, and the sugar cane in Brazil are all examples of clusters that have thousands in the world. There are more than 2000 clusters in the EU. In the United States, in the early 2000s, 57 % of the country's full-time job was employed in clusters, and their share in GDP was 61 %. Cluster development programs have over 75 countries.

The practical component of the cluster's creation in Ukraine is complicated by the legislative framework, or rather, its absence. Despite the fact that local and national authorities constantly support the introduction of a cluster approach, virtually any regulatory regulation of the creation and operation of clusters is

lacking, as are the lack of financial instruments for state support to clusters. While in countries where clusters operate successfully, 50–70 % of the cluster budget is filled with funds from local and state cluster development support programs. That is why it is difficult for Ukrainian clusters to get started, hoping only for their own strength and support for international technical assistance programs.

Keywords: agroindustrial complex (APC), potential, innovative territorial cluster, cluster policy, competitiveness.

Постановка проблеми. Україна має широкі можливості для ефективної реалізації свого аграрного потенціалу, зокрема сприятливі природно-ресурсні умови, вдале географічне розташування, вікові традиції землеробства. Але потенціал аграрного сектору нині використовується недостатньо, зокрема, нераціональне використання матеріальних, фінансових і трудових ресурсів, екстенсивний характер розвитку сільського господарства, незадовільний рівень інноваційної діяльності виступають гальмом на шляху нарощування обсягів виробництва, підвищення його продуктивності й ефективності. Це створює загрози економічній безпеці держави, пов'язані зі зниженням рівня продовольчого забезпечення населення, повільними темпами інвестиційно-інноваційного розвитку і нарощуванням структурних диспропорцій в економіці. Нейтралізація загроз вимагає формування засад сучасної аграрної політики, заходи якої дозволили б розкрити і повною мірою використати конкурентні переваги аграрного сектору економіки, у т. ч. у контексті європейської інтеграції України.

Це, своєю чергою, потребує реалізації виважених кроків, спрямованих на проведення структурних реформ у

галузі сільського господарства та підвищення рівня конкурентоспроможності агропродовольчої продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках, а також на адаптацію аграрного сектору економіки до нових умов з урахуванням можливих ризиків, які виникатимуть внаслідок лібералізації зовнішньоторговельних відносин з європейськими країнами. Важлива роль у формуванні і реалізації аграрного потенціалу належить державній політиці, що втілюється через механізм державного регулювання аграрного сектору економіки [1].

Кластерний розвиток як фактор збільшення національної і регіональної конкурентоспроможності окремих сільських територій і АПК в цілому, може стати характерною ознакою механізму адаптації аграрного сектора економіки до вимог європейських структур, додати визначеності в процесі реалізації аграрної моделі ЄС в Україні сучасної інноваційної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, розвитку аграрного сектора та створення кластерних об'єднань у сфері промисловості, туризму і агропромислового виробництва, підіймаються в працях таких вітчизняних та зарубіжних науковців, М. М. Заверач, Н. М. Чуприна,

В. В. Бакум, О. М. Вишневської, І. Ю. Гришова, Е. В. Дорджиєва, В. М. Русан, О. В. Собкевич, А. Д. Юрченко, В. Г. Ткаченко, В. І. Богачов, Є. Галвес-Ногалез, Х. Іршад та ін.

Не дивлячись на суттєвий теоретико-методологічний доробок, на сьогоднішній день у вітчизняному агропромисловому секторі не досягнуто помітних позитивних тенденцій у розвитку кластерних утворень.

Метою статті є визначення концептуальних засад розвитку кластерних утворень як організаційно-економічного базису збільшення національної і регіональної конкурентоспроможності окремих сільських територій і АПК в цілому.

Виклад основного матеріалу. Слабка дієвість механізмів державного регулювання аграрних перетворень, розпочатих на початку 90-х років ХХ ст., призвела до руйнування існуючої системи сільськогосподарського виробництва, зниження ефективності та продуктивності аграрної праці, нераціонального використання земельно-ресурсного потенціалу села і, як наслідок, практично повної втрати інноваційного потенціалу всього агропромислового комплексу. Загострення конкуренції на внутрішньому і світовому ринках агропромислової продукції, ускладнення сучасного інвестиційного клімату, низький рівень готовності вітчизняного аграрного сектору економіки до умов євроінтеграції вимагають перегляду існуючого підходу до визначення державних пріоритетів інноваційного розвитку АПК, що набуває принципового значення для подальшого розвитку економіки України.

Практика перехідної економіки перших років незалежності України показала, що інституціональні перетворення нерідко запізнювались у порівнянні з об'єктивним ходом трансформаційних процесів. Певні негативні соціальні наслідки ринкових реформ в значній мірі були пов'язані з недосконалістю економіко-правової бази господарювання. Ліберальні підходи у процесі реформування вітчизняної економіки застосовувалися за відсутності власних уявлень про логіку ринкових трансформацій, тобто відбулося запозичення чужого досвіду та імпорту моделі ринкової економіки на місцеве непідготовлене економічне підґрунтя, на якому були відсутні відповідні інституційні умови. Вони намагалися скоротити шлях до капіталізму, створюючи ринкову економіку без фундаментальних інститутів, а інститути — без фундаментальної інфраструктури [2].

Розвиток вітчизняної економіки в значній мірі залежить від результатів складних коеволюційних процесів адаптації нових технологій до економічного середовища, що включають у тому числі і технології управління інноваційними процесами в економічних системах. Поліпшення системи управління економічним розвитком АПК характеризується сукупністю впливів як сільськогосподарських, так і переробних підприємств та інших учасників досліджуваного комплексу на фактори виробництва і інфраструктурного забезпечення з єдиного координаційного центру управління з урахуванням пріоритетів регулювання інноваційного розвитку. Слід зазначити, що аграрний

сектор має низку особливостей, що позначаються на формуванні його потенціалу. Розвиток аграрного сектору пов'язаний з біогеографічним середовищем та залежить від природно-кліматичних умов. Це зумовлено насамперед використанням землі як специфічного засобу виробництва, її родючістю, місцем розташування. Специфічність землі як знаряддя праці полягає в тому, що вона одночасно є і предметом праці. На відміну від промисловості, до процесу сільськогосподарського виробництва залучено не три, а чотири ресурси — основні й оборотні фонди, жива праця і земля, при чому земля в аграрному секторі є головним засобом виробництва, тоді як в інших галузях (крім добувної) вона є лише просторовим базисом. Як основний засіб виробництва земля вимагає свого відтворення на розширеній основі, що породжує низку специфічних проблем, пов'язаних із збереженням, раціональним використанням і підвищенням родючості ґрунту.

До особливостей аграрного сектору відноситься сезонність виробництва, що позначається на організації праці в цій галузі, зумовлює особливості реалізації продукції та надходження грошових коштів. Інтервал між робочим періодом і результатами у сільському господарстві значно впливає на формування доходів працівників цієї сфери, оскільки остаточний розмір таких доходів стає відомим лише після реалізації сільськогосподарської продукції. Підприємства аграрного сектору працюють в умовах підвищеного ризику та невизначеності. Причиною цього є те, що економічний процес відтво-

рення переплітається з природним процесом зростання і розвитку живих організмів, що розвиваються на основі біологічних законів. Аграрний сектор — це кредитомістка галузь, яка потребує залучення додаткових фінансових ресурсів насамперед у формі короткострокових кредитів для забезпечення операційної діяльності. Це пов'язане з існуванням значного сезонного розриву між вкладенням оборотного капіталу та отриманням доходів. Низький рівень матеріально-технічного забезпечення, застосування недосконалих технологій як у рослинництві, так і в тваринництві негативно відображається на показниках ефективності та продуктивності виробництва. Сьогодні виробництво сільськогосподарської продукції в Україні є низькоприбутковим, його рентабельність складає біля 30 % [3].

Вагомою причиною низьких цін і прибутків сільськогосподарських товаровиробників є їх неспроможність до ефективного здійснення експортних поставок. Серед причин, що стримують вихід вітчизняних товаровиробників на зовнішній ринок, є: монополізація вторинного ринку стратегічно важливих видів сільськогосподарської продукції; недостатність фінансових ресурсів для проведення експортних операцій; відсутність належного інформаційного забезпечення та моніторингу кон'юнктури зовнішнього ринку; відсутність кваліфікованих фахівців у галузі проведення зовнішньоекономічних операцій [4].

Розвиток сільських територій на Україні гальмує недостатній рівень розвитку державного управління.

На рішення сільськогосподарських проблем впливає величезна кількість чинників. Важливим, серед яких є стратегічний розвиток сільськогосподарських територій, яке передбачає: створення дієздатного інституту місцевого самоврядування; створення передумов для розвитку підприємництва на селі. Це змушує шукати інноваційні підходи до організаційно-економічним механізмам управління технологічними процесами в АПК. Ефективною формою в нестабільних, кризових умовах можуть стати кластерні інтеграційні структури.

Успішний багаторічний досвід країн світу підтверджує життєздатність та практичну цінність кластерної теорії М. Портера, згідно з якою групи компаній супутніх галузей та інститутів, котрі співробітничать і взаємодоповнюють одне одного здатні суттєво посилити національну й регіональну конкурентоспроможність на світовому ринку [8]. Численні емпіричні дослідження показали, що середній рівень заробітної плати та рівень зайнятості в кластеризованих регіонах помітно перевищують аналогічні показники територій, де такі утворення відсутні [5]. В результаті кластеризація економіки перетворилась на глобальну тенденцію, що охопила як розвинені країни (США, Канада, країни ЄС), нові індустріальні країни (Китай, Індія, Мексика, Індонезія), так і країни з перехідним типом економіки (Угорщина, Словенія, Росія, Казахстан та ін.).

В науковій літературі можна зустріти різноманітні підходи до визначення терміну “кластер”, котрі

як базуються на концепції Портера, так і розвивають, або критикують покладені в її основу теоретичні положення. На наш погляд, досить повне трактування даного поняття сформульовано ЮНІДО (Організацією Об'єднаних Націй з промислового розвитку): “Кластери — це об'єднання підприємств за галузевою й географічною ознаками, котрі виробляють та реалізують широкий спектр взаємопов'язаних та (або) комплементарних продуктів, набуваючи при цьому як нових можливостей для розвитку, так і нових ризиків [6, с. 9]. Дане визначення підкреслює дві сутнісні ознаки кластерних утворень: 1) кластери формуються з критичної маси підприємств, розташованих в географічній близькості одне від одного; 2) підприємства кластера відрізняються рядом характеристик (наявність спільних потреб та інтересів, взаємозалежність та взаємодоповнення, креативний підхід, інноваційність, орієнтація на певний сегмент споживачів, використання єдиної інфраструктури тощо) [6].

Родоначальником інноваційних кластерів прийнято вважати американську Кремнієву долину, на території якої знаходиться близько 87 тис. Компаній, 40 дослідницьких центрів і десятків університетів, найбільший з яких — Стенфорд. Між університетом і приватним сектором налагоджений постійний обмін інформацією та “зарядженими” новаторським духом людьми. Обслуговують кластер близько третини американських венчурних фірм (180 компаній), 47 інвестиційних та 700 комерційних банків, які так чи інакше фінансують діяльність компаній.

Такий обсяг інноваційної діяльності дозволив Кремнієвій долині стати лідером національного експорту, і на неї припадає 40 % експортної торгівлі Каліфорнії. У всьому світі технорегіони намагаються повторити успіх долини, аж до наслідування в назвах: Кремнієве плато в Бангалорі (Індія), Кремнієвий острів в Тайвані, Кремнієве болото в Ізраїлі.

Світова практика свідчить, що в останні два десятиліття процес формування кластерів відбувався досить активно. В цілому, за оцінкою експертів, до теперішнього часу кластеризацією охоплено близько 50 % економік провідних країн світу [7].

У США в рамках кластерів працює більше половини підприємств, а частка ВВП, виробленого в них, перевищила 60 %. В ЄС налічується понад 2 тис. Кластерів, в яких зайнято 38 % його робочої сили.

Ще 2012 р Національна дослідницька рада США опублікував доповідь, де кластерній ї політики було приділено значно більше уваги, і вона акцентувалася не тільки як міра розвитку регіонального рівня. У доповіді було зазначено, що поява кластерної політики на федеральному рівні в США стало реакцією на кризу 2008 р Вперше поняття кластерної політики увійшло до законодавства, а саме в America Competes Act, в 2010 р. У ньому, зокрема, Департаменту торгівлі США ставиться виділення конкурсних грантів для інноваційних регіональних кластерів, а також створення дослідних та інформаційних програм для розвитку регіональних інноваційних стратегій [8].

Повністю охоплені кластеризацією датська, фінська, норвезька і

шведська промисловість. Так, Фінляндія, чия економічна політика базується на кластеризації, протягом 2000-х років займає провідні місця в світових рейтингах конкурентоспроможності. За рахунок кластерів, що відрізняються високою продуктивністю, ця країна, маючи в своєму розпорядженні всього 0,5 % світових лісових ресурсів, забезпечує 10 % світового експорту продукції деревопереробки і 25 % — паперу. На телекомунікаційному ринку вона забезпечує 30% світового експорту обладнання мобільного зв'язку та 40 % — мобільних телефонів.

На промислові кластери Італії припадає 43 % чисельності зайнятих в галузі і більш 30 % обсягу національного експорту. Успішно функціонують кластерні структури в Німеччині (хімія і машинобудування), у Франції (виробництво продуктів харчування, косметики).

Активно йде процес формування кластерів і в Південно-Східній Азії та Китаї, зокрема, в Сінгапурі (в області нафтохімії), в Японії (автомобілебудування) і в інших країнах. У Китаї сьогодні існує більше 60 особливих зон-кластерів, в яких знаходиться близько 30 тис. фірм з чисельністю співробітників 3,5 млн осіб і рівнем продажів на суму приблизно 200 млрд. дол. на рік.

Аналізуючи світовий досвід кластеризації, не можна не відзначити тенденції розвитку все більшої кількості міжнародних кластерів, в тому числі виходять за рамки окремих регіонів. Так, наприклад, багато кластери, які мають статус європейських, прагнуть вийти на міжнародний рівень. Головним чином це стосується

ся міжнародних і транскордонних проєктів. Прикладом може служити “Біотехнологічна долина”, що об’єднує кластери Франції, Німеччини і Швейцарії, завдяки чому досягається потужний синергетичний ефект. Французький фармацевтичний кластер через університет Луї Пастера здійснює співробітництво з канадським кластером “Invivo”, чинним в Монреалі. Мета такої співпраці — знайти для компаній зазначених кластерів перспективні ринки збуту в Північній Америці і Європі. В якості конкретних прикладів успішного застосування кластерного підходу для нарощування й підвищення рівня реалізації потенціалу АПК можна навести діяльність кластерних об’єднань в Канаді. Останнім трендом у цій країні є активне утворення кластерів, котрі поєднують традиційні для агропромислового комплексу структури з підприємствами, котрі спеціалізуються на туризмі, інформаційно-комунікаційних технологіях, виробництві відновлювальних джерел енергії, нанотехнологіях тощо. Наразі діє одинадцять подібних локацій, в тому числі: біофармацевтичний кластер у Монреалі; сільськогосподарський біотехнологічний кластер в Саскатуні; агротуристичний кластер Альберти; кластер природних технологій оздоровлення в Онтаріо та ін.

Сьогодні об’єднання фермерів займають стійкі передові позиції в агропромислових комплексах Японії, європейських і північно-американських країнах. Розвиваючись у багатьох сферах АПК, вони є найбільшими виробниками і постачальниками сільськогосподарської продукції в

межах національних і міжнародних аграрних ринків. У США і Канаді фермерські об’єднання, у яких беруть участь 30–40 % фермерів, стали серйозними конкурентами великим аграрним фірмам. У Японії в подібних формах організації бере участь практично все селянство і йому належать провідні позиції у вирішенні продовольчої проблеми. Кластеризація у цих країнах ініціювалась з боку держави, саме тому кластери отримали підтримку у вигляді формування законодавства, яке регулює їхню діяльність, податкові пільги, субсидії та цільові програми розвитку.

На державному рівні підтримка таких ініціатив передбачає: створення спеціалізованої дослідницької інфраструктури, забезпечення висококваліфікованими кадрами, організаційна підтримка створення нових фірм та їх розширення, сприяння розвитку зовнішніх зв’язків, часткове ресурсне забезпечення [6, с. 9–12].

Всесвітньовідомими є також кластерні утворення агропромислового спрямування у Польщі (плодоовочеві та агротуристичні), сироробні кластери Еквадору, Перу та Мексики, горіховий кластер у Бразилії, виноробний кластер у Південному Вашингтоні, кластер з виробництва різноманітних продуктів харчування у Південно-східному Огайо, сироробний кластер у Вермонті, птахівничий біотехнологічний кластер (США), квітникарський кластер у Голландії, олійно-насінневий кластер Аргентини та ін.

Паралельно з активним просуванням на різних рівнях та вже реальними прикладами кластерних об’єднань, навколо цього питання ще

є неоднозначності. В основному — через слабку поінформованість перш за все самих аграріїв про кластери. Українські фермери, часто через негативний історичний досвід об'єднання, дещо упереджено ставляться до пропозицій спільної діяльності і не розуміють своєї індивідуальної вигоди у такій формі роботи. Кластер — це ще й нове і малопоширене в українській агросфері поняття, тому частка недовіри і скепсису в аграріїв є.

Чим кластер відрізняється від кооперації? Саме це питання незрозуміле більшості фермерів. Кооператив — це інтеграційне об'єднання з горизонтальними зв'язками. Тобто у такій формі об'єднуються виробники однотипної продукції, щоб мінімізувати витрати на виробництво, виготовляти більші партії і, відповідно, отримати вищу ціну.

Кластер — це об'єднання, де до горизонтальної інтеграції виробників додані інші структури, організації, установи, експерти. Це значно складніша форма об'єднання. Йдеться про тих, хто у різний спосіб причетний до діяльності аграріїв і може бути їм корисним вздовж усього ланцюга виробництва і продажу продукції — це і є вертикальні зв'язки. Сюди належать постачальники ресурсів і сировинних матеріалів, комплектуючих і обладнання; ті, хто займається переробкою, фасуванням і маркуванням продукції; транспортні та логістичні компанії; оптові і роздрібні збутові мережі. Підтримуючі інтеграційні зв'язки — це об'єднання з установами і організаціями, які допомагають сектору розвиватися — органи влади, навчальні і наукові заклади, банківські

і страхові установи, агенції розвитку, спеціалізовані ЗМІ, консалтингові компанії чи індивідуальні консультанти, громадські організації тощо. Відтак, кластер — це значно ширше об'єднання, і кооператив може бути його членом.[9]

В умовах євроінтеграції України настав час не лише розуміння, але й уміння застосовувати і використовувати нові моделі управління економікою, вибору напрямів підвищення конкурентної сили територій, районів, регіонів, урахування тенденцій розвитку регіонів-конкурентів і можливостей співпраці між ними. В Україні вже працюють декілька агрокластерів, які демонструють великі успіхи в розвитку, швидко переключившись з виробництва сировини на випуск товарів з глибоким рівнем переробки. За даними Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, можна нарахувати лише 10–12 кластерів. Однак існують і так звані неформальні кластери. Крім того, кластер може бути зареєстрований але фактично не працювати. Найбільш активними регіонами в розвитку кластерів фахівці називають Київську, Закарпатську та Запорізьку і Харківську області. А кращими прикладами кластерів в Україні останнього часу є Українська продовольча долина (Ukrainian Food Valley), Agro Food Cluster Kharkiv і “Український органічний кластер”. Проте тільки усвідомлене створення кластерів дасть змогу повною мірою використати та забезпечити конкурентні переваги кластерів. Кластерний підхід надає можливість компаніям АПК фокусуватися на тій сфері

діяльності і технологіях, в яких мають певний успіх та досвід. Компанії також виграють від синергії. Зараз держава фактично відокремлена від цього процесу, відповідного законодавства в Україні та дотацій з держбюджету не існує. Європейські кластери можуть формувати на 50–70 % за рахунок дотацій з держбюджету, вітчизняні кластери можуть розраховувати на власні сили, або в кращому випадку на кошти донорських організацій.

На думку в.о. Міністра аграрної політики та продовольства України О. Трофімцевої, створення кластерів є оптимальним інструментом розвитку сільських територій. Про це в.о. Міністра заявила в березні 2019 р. в рамках міжнародної агропромислової виставки “Agroport West Lviv-2019”. Вона відзначила, що класторизація має підтримку сьогодні на рівні Уряду та держави. Це бізнес орієнтована модель, яка працює на самоокупність. Міністерство вже підтримує і готове підтримувати й надалі ідеї бізнесу інформаційно та дорадницьки. Кластерні ідеї разом із smart-спеціалізацією можуть підвищити конкурентоспроможність регіонів та ефективно реалізовуватися в новостворених територіальних громадах, де є молоді та ініціативні керівники. Мінагрополітики було запроваджено пілотні проекти з впровадження агрокластерів у Львівській та Одеській областях. На Львівщині це “ГорбоГори”, а на Одещині — “Фрумушика Нова”. Реалізація кожного з цих проектів це спосіб об’єднання фінансових, людських та природних ресурсів, держави, бізнесу та сільських громад. Загальні

бюджети проектів склали на Одещині 39,56 млн грн, на Львівщині — 27,6 млн грн [10].

Таким чином вивчення закордонного досвіду дає можливість стверджувати, що повільність утворення кластерів в Україні обумовлена такими факторами:

- відсутність нормативного визначення “кластера”, його видів, комплексу заходів щодо створення кластерів в Україні;
- відсутність достатнього інформаційного забезпечення створення та функціонування кластерів в Україні;
- недостатня зацікавленість малих та середніх підприємств об’єднуватися у великі виробничі системи;
- невеликий досвід функціонування кластерів в Україні;
- відсутність інвесторів у зв’язку з інвестиційною непривабливістю регіонів.

Висновки. Для того, щоб подолати негативні тенденції та консерватизм в АПК України необхідно здійснити структурні зміни у розвитку сільських територій. Аналізуючи досвід Німеччини, Нідерландів, Японії, Італії, виробники АПК яких досягли успіху та лідирують на світовому ринку, кластеризація була ініційована з боку держави і передбачала істотну законодавчу, інформаційну, фінансову підтримку, цільові програми, адаптовані під особливості регіонів.

В Україні вже працюють декілька агрокластерів, які демонструють великі успіхи в розвитку, швидко переключившись з виробництва сировини на випуск товарів з глибоким рівнем переробки. Причиною повільного створення кластера в Україні

ускладнює законодавча база, точніше її відсутність. Попри те, що органи влади на місцевому і національному рівні постійно висловлюють підтримку запровадженню кластерного підходу, фактично будь-якого нормативного регулювання процесу створення і роботи кластерів немає, як і відсутні фінансові інструменти державної підтримки роботи кластерів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Романенко Є. Євроатлантична інтеграція України як фактор національної безпеки / Європейський вимір соціальної безпеки: інструменти, проблеми, практика: зб. матеріалів, доповідей круглого столу в рамках проекту “Кафедра Жана Моне “Аналіз та застосування європейського досвіду демократії та належного врядування в Україні”, м. Маріуполь, 21 червня 2018 р. Маріуполь: ДонДУУ, 2018. С. 71–74.
2. Готра В. В. Формування державних пріоритетів інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку АПК України в умовах євроінтеграції: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03. Київ, 2015.
3. Григоренко Я. О. Реалізація аграрного потенціалу України в системі забезпечення економічної безпеки держави: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 21.04.01. Київ, 2018.
4. Червінська Л. П. Проблеми формування прибутковості аграрного сектору економіки [Електронний ресурс] // Наук. вісн. Академії муніципального управління. Економіка. 2009. № 6. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu_ekon/2009_6/1.pdf
5. Портер М. Конкуренція / М. Портер. М.: Вільямс, 2006. 608 с.

6. The UNIDO Approach to Cluster Development: Key Principles and Project Experiences for Inclusive Growth. UNIDO, 2013. URL: www.unido.org/fileadmin/user_media_upgrade/What_we_do/Topics/Business_investment_and_technology_services/CUP/UNIDO%20s_CLUSTER_APPROACH.PDF.
7. Инновационно-технологические кластеры стран – членов МЦНТИ (Информационный материал) / Междунар. центр научной и технической информации. М., 2013. С. 19.
8. Rising to the Challenge. U.S. Innovation Policy for the Global Economy. Ed. By Charles W. Wessner and Alan Wm. Wolff, National Research Council. The National Academies Press, Washington, D.C., 2012.
9. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://agro-business.com.ua/agro/kermo-kerivnyka/item/2641-faq-pro-ahroklastery.html>
10. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://superagronom.com/news/6781-klaster-viznanonaykraschoyu-formoyu-rozvitkusilskih-teritoriy-v-ukrayini>

REFERENCES

1. Romanenko Ye. (2018). Yevroatlantična intehratsiia Ukrainy yak faktor natsionalnoi bezpeky [Euro-Atlantic integration of Ukraine as a factor of national security]. *Yevropeiskyi vymir sotsialnoi bezpeky: instrumenty, problemy, praktyka – European dimension of social security: tools, problems and practices: proceedings of materials, round table reports within the framework of the project “Jean Monnet Chair” Analysis and application of the European experience of democracy and good governance in Ukraine.* (p. 71–74). Mariupol: DonDUU [in Ukrainian].

2. Hotra V. V. (2015). Formuvannia derzhavnykh priorytetiv investytsiinoho zabezpechennia innovatsiinoho rozvytku APK Ukrainy v umovakh yevointehratsii [Formation of state priorities of investment support of innovative development of Ukrainian agriculture in conditions of European integration]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
3. Hryhorenko Ya. O. (2018). Realizatsiia ahrarnoho potentsialu ukrainy v systemi zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky derzhavy [Implementation of the agrarian potential of Ukraine in the system of ensuring economic security of the state]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
4. Chervinska L. P. (2009). Problemy formuvannia prybutkovosti ahrarnoho sektoru ekonomiky [Problems of Profitability Formation of the Agrarian Sector of Economy]. *Nauk. visnyk Akademii munitsypalnoho upravlinnia. Ekonomika – Scientific Bulletin of the Academy of Municipal Governance. Economy*, 6. Retrieved from http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu_ekon/2009_6/1.pdf [in Ukrainian].
5. Porter M. (2006). *Konkurentsya [On Competition]*. Moscow: Vilyams [in Russian].
6. The UNIDO Approach to Cluster Development: Key Principles and Project Experiences for Inclusive Growth. (2013). UNIDO. www.unido.org. Retrieved from www.unido.org/fileadmin/user_media_upgrade/What_we_do/Topics/Business_investment_and_technology_services/CUP/UNIDO_s_CLUSTER_APPROACH.PDF [in English].
7. Innovatsionno-tekhnologicheskie klastery stran – chlenov MTsNTI [Innovation and technology clusters of countries – members of the International Center for Scientific and Technical Information]. (2013). www.icsti.su. Retrieved from <http://www.icsti.su/uploaded/201304/cluster.pdf> [in Russian].
8. Wessner C. W., Wolff A. W. (Eds.). (2012). *Rising to the Challenge. U.S. Innovation Policy for the Global Economy*. Washington: The National Academies Press [in English].
9. F.A.Q. pro ahroklastery [F.A.Q. about agroclusters]. (2017). agro-business.com.ua. Retrieved from <http://agro-business.com.ua/agro/kermo-kerivnyka/item/2641-faq-pro-ahroklastery.html> [in Ukrainian].
10. Klaster vyznano naikrashchoiu formoiu rozvytku silskykh terytorii v Ukraini [The cluster is recognized as the best form of development of rural areas in Ukraine]. (2019). superagronom.com. Retrieved from <https://superagronom.com/news/6781-klaster-viznano-naykraschoyu-formoyu-rozvitku-silskih-teritoriy-v-ukrayini> [in Ukrainian].